

ODĚV VENKOVSKÉHO LIDU KRAVAŘSKA A SOUSEDNÍHO HRANICKA V ROCE 1834

Bohumír Indra

Když ve třicátých letech 19. století připravoval profesor filosofického učiliště v Brně benediktin Gregor Wolný svou šestisvazkovou Topografií markrabství Moravského, obrátil se prostřednictvím zemského gubernia na krajské hejtmany na Moravě s žádostí o pomoc a spolupráci. V tištěném německém letáku „Pozvání a prosba“, datovaném v Brně 18. 7. 1832 informoval o účelu a významu sepsání historické topografie všech měst, panství, městysů, hradů, zámků, vsí a osad a prosil o spolupráci na tak významném díle. Leták obsahuje 14 bodů, podle nichž měly být popisy jednotlivých míst sepsány.¹⁾ Krajské hejtmany rozaslali na pokyn gubernia tištěná pozvání a formuláře dotazníků vrchnostenským úřadům jednotlivých panství, městům a farám, zpracované elaboráty měli pak opět shromáždit a zaslat Wolnému ke zpracování. Krajský hejtmán přerovského kraje v Hranicích Jan Schrötter, sám zanícený pro vlastivědu a historickou topografii, rozaslal tištěná pozvání a vzory popisů obcí vrchnostenským úřadům všech panství přerovského kraje, terminoval a kontroloval jejich vrácení a zpracování. Vyplněné dotazníky byly většinou panství vráceny již do konce roku 1833, na žádost Wolného byly však dodatečně vyžádány ještě doplňky. Dobrá organizace spolupráce v přerovském kraji, na níž měl hlavní zásluhu Schrötter, umožnily Wolnému připravit již v roce 1834 k tisku Přerovský kraj jako I. svazek Topografie Moravy, který pak vyšel tiskem v r. 1835. Wolný neopomenul v předmluvě připomenout pochopení, úsilí a spolupráci krajského hejtmána Schröttera, jež urychlily zpracování a umožnily vydání prvního svazku díla.²⁾

Z dochované korespondence vrchnostenských úřadů hranického a lipnického panství zjišťujeme, že zpracování popisů jednotlivých venkovských obcí bylo svěřeno na obou panstvích zkušeným vrchnostenským úředníkům, kteří znali všechny obce panství a měli požadované údaje o obcích k dispozici ve vrchnostenské registratuře panství. Dotazníky pro města měly zpracovat představené úřady, dotazníky o kostelích jednotliví faráři. Nepochybně stejně postupovaly vrchnostenské úřady i na jiných panstvích, pouze města s vlastními magistráty dostala dotazníky přímo a měla je opět přímo vrátit krajskému úřadu. Koncept elaborátu s popisy jednotlivých obcí hranického panství, který byl odeslán krajskému úřadu 17. února 1834, se dochoval v archivu velkostatku Hranice, také elaborát o obcích lipnického panství je uložen v archivu velkostatku Lipník nad Bečvou.³⁾ Kromě tohoto elaborátu byl Wolnému zaslán z hranického panství další samostatný elaborát, popisující kroj venkovského lidu všech vesnic hranického panství, který však Wolný nepoužil, stejně jako nevyužil všech údajů z dotazníků o obcích, z far apod.⁴⁾ Samostatně zpracovaný popis krojů venkovského lidu jednotlivých obcí hranického panství, k němuž patřila tehdy i řada obcí Kravařska, měl zřejmě nahradit popisy oblečení, požadované v dotazníku o obcích. Jeho zpracovatel byl po dlouhá léta v přímém styku s obyvateli všech vesnic; věděl nejen, jak se v které obci mluví, ale dovedl výstižně rozlišit a po-

psat i drobné místní odlišnosti oblečení mužů a žen českých a německých vesnic. Jeho popis dokládá jednak přetrvávání povědomí příslušnosti obyvatel vesnic k jednotlivým národním a nářečním skupinám, střetávajícím se právě na Hranicku, prokazuje však i stálý vliv doby na změnu oblečení venkovského lidu, jež od druhé poloviny 19. století po zrušení poddanství a uvolnění pohybu obyvatelstva rychle ustupovalo módnímu oblečení obyvatel měst. Značný vliv na změny oblečení lidu měly poloha obce a zaměstnání obyvatel, hlavně však častý styk obyvatel vesnic farního obvodu, navštěvujících týž kostel, pravidelná návštěva spádových obcí týdenních obilních trhů a jarmarků v městech Novém Jičíně nebo v Hranicích, Lipníku apod. Stálý styk obyvatel některých vesnic se světem (např. sedláků — formanů v Běltohně) stíral rychle krojové odlišnosti a přispíval k přizpůsobování oblečení bohatších sedláků městskému oděvu.

Ve třicátých a čtyřicátých letech 19. století však ještě většina vesnic hranického panství setrvala na místním způsobu oblečení, podle něhož, jak uvádí vrchnostenský úředník panství, se ihned poznalo, z které vesnice venkovan pochází. Na hranickém panství, zabírajícím obce s českým i německým obyvatelstvem, patřící dnes k okresu Nový Jičín a Přerov, lze podle popisu oblečení jednotlivých vesnic rozlišit r. 1834 čtyři oblasti.

V německých okrajových obcích vlastního Kravařska Blahutovicích, Dubu, Heřmanicích, Polouvsí, Hraběticích, Nýdku, Polomi — nosili muži vysoké holínky nahoře k přehnutí, manšestrové nebo kožené úzké kalhoty, manšestrové vesty s cínovými knoflíky, černý nebo tmavomodrý dlouhý svrchní kabát (Kaputrock) s kovovými knoflíky nebo spenser s krátkými šosy, vysoké plstěné klobouky s širokým okrajem, zdobené širokou sametovou stuhou a vlněnými harasovými šňůrami. Ženy nosily kožené střevíce z hověziny s mašlemi, červené vlněné punčochy s bílým nebo modrým klínem, krátké kromrašové nebo cajkové skládané sukně, zdobené širokými tafetovými pásy, kótunově květované živůtky, lemované pestrými hedvábnými stuhami, pak cajkový spenser, osázený širokými hedvábnými stuhami a na hlavě modrý čepec se stejnobarevnými krajkami, těsně přiléhající na vlasy. Je pozoruhodné, že také v sousední obci Kozích Loučkách (dnes Hranické Loučky), kde podle svědectví vrchnostenského úředníka obcovací řečí byla tehdy čeština (někteří obyvatelé však znali zčásti také německy), nosil se též již výlučně tzv. k r a v a ř s k ý k r o j, jak se nosil v sousedních německých obcích. Uvedený popis kravařského kroje z r. 1834, který se tehdy nosil i v ostatních obcích Kravařska na Novojičínsku, se již značně liší od popisu krojů Kravařska z konce 18. a počátku 19. století, jak jej známe z popisů Jaschkových a kolorovaných kreseb Kledenského.⁵⁾

V sousedních vesnicích hranického panství, ležících mezi oblastí kravařskou, valašskou a hanáckou, nosili obyvatelé vesnic kroje méně atraktivní, jež nebyly dosud nikde popsány. Popis je proto tím cennější, že vyplňuje prázdný prostor mezi uvedenými typicky odlišnými krojovými oblastmi. Podle polohy a bohatství vesnic v nížinatém Pobečví nebo v chudších podhorských obcích Jeseníků měl svůj místně odlišný ráz.

V B ě l t o h n ě, kde hlavní řečí byla němčina, mnozí obyvatelé však ještě mluvili česky (jak uvádí zpráva), nosili muži rovněž tzv. německý kroj ze sukna nebo kůže. Protože se však značná část sedláků živila formanstvím, přizpůsobovali již své oblečení při lepších svých výdělcích městskému. V sousedních českých obcích Hluzově, Černotíně, Ústí, Novosadech, Zbrašově a Velké nosili muži světlemodré kabátce ze sukna, vesty stejné barvy s bílými nebo žlutými kovovými knoflíky, úzké kalhoty ze žluté kůže a vysoké plstěné klobouky. Ženy nosily bílé nebo kanafasové krátké sukně, stejné zástěry (Fürtuch), různobarevné živůtky a šátek na hlavě, vázaný pod bradou, bílé punčochy a níže

La

ké střevice z telecí kůže. Také v českých obcích Partutovicích a Jindřichově, přiléhajících k německým obcím Oderska, nosili muži kabátce z šedého sukna, vesty téže barvy, žluté kožené kalhoty, obyčejné selské holinky a vysoké plstěné klobouky. Ženy nosily kanafasové sukně, stejné zástěry, modře a zeleně barvené živůtky, bílé punčochy, střevice z teletiny a bílé i různobarevné šátky na hlavě, vázané pod bradou.

České obce v podhůří Jeseníků, v Radíkově, Uhřinově, Stříteži nad Ludinou, Olšovci, Milenově nosily tzv. český horský kraj, muži kabátce z šedého sukna, kalhoty stejné barvy, modré vesty ze sukna, obyčejné selské holinky a kulaté plstěné klobouky s širokými okraji, ženy kanafasové krátké sukně, stejné zástěry, živůtky z modrého sukna, bílé vlněné punčochy, střevice z hověziny a různobarevné šátky na hlavě, vázané pod bradou. Je pozoruhodné, že také ve Středolesí, které bylo německé, nosili tzv. český horský kraj jako v sousedním Uhřinově.

Oblečení českých obcí, ležících v nižších polohách v údolí Bečvy, v Jezernici, Klokoči, Slavíči a Hrabůvce se rovněž jen v drobnostech lišilo od oblečení ostatních českých obcí. Muži nosili modré a šedé soukenné kabátce, úzké kalhoty téhož druhu, ale i ze žluté kůže, různobarevné vesty, obyčejné selské holinky a vysoké plstěné klobouky. Ženy nosily bílé lněné, kanafasové a modře potištěné sukně a zástěry téhož druhu, různobarevné živůtky ze sukna, bílé punčochy, polovysoké střevice, pak bílé lněné, květované bavlněné a též modře potištěné šátky na hlavu, vázané pod bradou.

Na tzv. Záhoří za Bečvou ležela jediná obec hranického panství Opavice. Muži tam nosili většinou úzké žluté kožené kalhoty, jinak se jejich oblečení blížilo hanáckému. Naproti tomu ženy nosily kraj skoro stejný jako v Ústí pouze bílá barva oděvu zde převládala.

Vrchnostenský úředník, který popisy krajů jednotlivých vesnic zpracoval a povšiml si i drobných místních odlišností, mluví sám jen o kroji kravařském a hanáckém, jinak rozlišuje oblečení též na německý a moravský (český) způsob, popřípadě na český horský způsob. Jeho popisy mají nejen dokumentární hodnotu, ale umožňují i porovnání, potvrzují rozšíření tzv. německého kravařského kroje i do hraničních českých obcí Kravařska (Hranické Loučky), jeho vliv na sousední české vesnice (kovové cínové a mosazné knoflíky na kabátech, vysoké klobouky) aj. Ženské oblečení českých vesnic setrvalo naopak na tradiční jednoduchosti a odlišnosti od oblečení vesnic Kravařska (bílé punčochy, šátky vázané pod bradou aj.) s drobnými místními odchylkami (modře potištěné sukně a šátky).

Je pravděpodobné, že obdobné popisy oblečení venkovského lidu v r. 1834 byly pořízeny pro Wolného i na jiných panstvích přerovského kraje. Pokud by se našly, byly by cenným studijním materiálem pro moravskou etnografii.⁶⁾

Poznámky:

¹⁾ Vs Lipník n. B., sign. 66, SOA Opava. U každé obce měl být uveden též český název obce, nejbližší pošta, počet rodin, mužů, žen a dětí školou povinných, náboženství a řeč, stavy dobytka jeho druhy, pozemků, vznik a stáří osady, výživa obyvatel, popis řek, potoků, mlýnů, hor, údolí, lesů, lovectví, obchodu, mostů a mýt, pamětihodných budov, továren a ústavů, dolů a přírodních pamětihodností, škody, jimiž obec utrpěla, stručný popis kostela a v něm existujících památek. Na zvláštním listě měl být sepsán sled držitelů panství podle spolehlivých půdních pramenů (rukopisů, kronik ap.), údaje z tištěných děl (Schwoy, Hanke aj.) neměly být uváděny.

- 2) Gregor Wolny, Die Markgrafschaft Mähren, topographisch, statistisch und historisch geschildert, Band I, Prerauer Kreis, Brno 1835. Předmluva je datována 30. 3. 1835. Schrötter v dopise z prosince 1833, zasláném vrchnostem, jímž urgoval zaslání doplňků vyžádaných Wolným výslovně uvádí, že Wolný v uznání podpory, které se mu dostalo v tomto kraji, chce vydat Přerovský kraj jako první svazek Topografie. Zaslání doplňků se však protáhlo až do konce února 1834. Schrötter zajišťoval počátkem r. 1835 také subskripci Wolného Topografie na všech panstvích přerovského kraje pro potřebu státních a vrchnostenských úřadů, vrchnostenských úředníků aj. na tiskovém nebo psacím papíře. Farám byl odběr doporučen církevními úřady, jímž také fary_x posílaly přihlášky.
- 3) Vs Hranice, sign. 894, Vs Lipník n. B. sign. 661, SOA Opava.
- 4) Wolný sám zapsané popisy krojů nezpracoval. Spoléhal nepochybně na profesora brněnského gymnasia Albína Heinricha, který sepsal pro I. svazek Topografie celou úvodní kapitolu všeobecného přehledu fyzikálních a politických poměrů přerovského kraje. V kapitole o charakteru, mravech a zvycích obyvatel kraje popsal však Heinrich podrobněji jen kraj Hanáků a Valachů (str. LIV až LV). O kroji horských obyvatel Jeseníků a Kravařska uvádí jen, že móda tu zatlačuje u mužů i žen místní kroj. Ženy prý nosí jemnější spodní a svrchní hrubší košili, kratší kabátce, bohatě skládané ze světlých, tmavohnědých a tmavočerných látek. Oblečení mužů se podobá oblečení řemeslníků malých měst.
- 5) Viz Stefan Weigel, Die Kuhländer Volkstracht. Das Kuhländchen, III/1921, str. 17 a d., Jos. Ullrich, Trachtenbilder aus dem Kuhländchen, tamtéž s. 63 a d. V popise uvedený spenser byl módní krátký kabátec na způsob kazajky, nazývaný tak podle lorda Spencera (1758–1834).
- 6) V archivu velkostatku Lipník n. B. se podobný popis kroje venkovského lidu vesnic lipnického panství nedochoval. Byl by tím zajímavější a cennější, že řada vesnic panství ležela též v hraničním pásu, resp. již patřila k hanácké oblasti.